

DO

SVET
VO VELRYBE

~
Rebecca
Giggs

ÍKAR

DO HÍBKY

D
O

H
Í
B
K
Y

SVET
VO VELRYBE

~

Rebecca
Giggs

Preložila
Sofia Skokanová

IKAR

Rebecca Giggs
Fathoms: The World in the Whale

First published in Australia by Scribe Publications in 2020

Copyright © Rebecca Giggs 2020

Graphic a cover design © 2022 by Peter Nosál

Translation © 2022 by Sofia Skokanová

Slovak edition © 2022 by IKAR, a.s.

Rebecca Giggs si uplatňuje morálne právo
identifikovať sa ako autorka tejto knihy.

Všetky práva sú vyhradené.

Nijaká časť tejto knihy sa nesmie reprodukovat', ukladať do informačných systémov ani prenášať v akejkoľvek podobe či akýmkoľvek spôsobom — elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním alebo inak — bez predchádzajúceho písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Z anglického originálu *Fathoms: The World in the Whale*
(Scribe Publications, Victoria 2020)

preložila Sofia Skokanová.

Odborná spolupráca doc. RNDr. Marcel Uhrin, PhD.

Redigovala Veronika Timková.

Korigovala Lucia Hlubeňová.

Technická redaktorka Helena Oleňová.

Vydalo vydavateľstvo IKAR, a.s., Bratislava
v roku 2022 ako svoju 1963. publikáciu.

Prvé vydanie.

Sadzba a zalomenie do strán Peter Nosál.

Vytlačili TBB, a. s., Banská Bystrica.

ISBN 978-80-551-8597-2

Venujem Leanne a Tonymu.

OBSAH

ÚVOD	GÝČOVÝ INTERIÉR
PÁD VELRYBY	275
9	
	ROZMERY
RYTINA	305
41	
	ZÁVER
ÁÁÁCH	PRED ŤAŽKOU
85	SKÚŠKOU
	341
MÚZEUM OBRA	
125	POĎAKOVANIE
	363
CHARIZMA	
153	SKRATKY
	367
ZVUKY	
193	ZDROJE
	369
MORSKÝ KOLÁČ	
235	REGISTER
	411

ÚVOD

P
Á
D

V
E
L'
R
Y
B
Y

Pred niekoľkými rokmi som pomáhala zatláčať vráskavca dlhoplútvého, ktorý uviazol na plytčine, naspäť do mora. Hneď nato som však bola svedkom, ako ho vlny opäť vyplavili na breh a ako sa zadusil pod vlastnou váhou. Trvalo tri dni, kým veľryba uhynula, a za ten čas sa stala verejnou atrakciou. Miestni si ju prišli obzrieť aj s deťmi. Potom začali prichádzať aj obyvatelia okolitých miest. Ľudia stáli v príboji a mávali batolátami v pastelových overaloch ponad veľrybu, akoby chceli zachytiť nejakého mýtického ducha, ktorý z nej unikal. Veľryba bola čierna ako eben, a keďže bola ešte mladá, kožu v záhyboch pod plutvami mala ružovú. Vlny za ňou narážali na breh a zakaždým sa jej na chrbte zjavila sprška kvapiek. Každých niekoľko minút udrela chvostovou plutvou o mokrý piesok a hlasno vydýchla — možno to bol prejav hnevu alebo sily. Mäkký stlačiteľný hrudník jej ochabol a z morského príboja bol nariasený.

Spočiatku bola nálada radostná. Zakaždým keď sa veľryba zahemžila v príbojových vlnách, prizierajúci sa potešili. Keď sa ju ľudia snažili ráno vyslobodiť z piesčiny, pomohla im v tom vlna. Vzápätí znovu uviazla na pláži, tentoraz ešte vyššie. To neveštilo nič dobré, ale dav bol taký ohromený a zviera bolo pre ľudí takým zázrakom, že bolo ťažké pochovať nádej na jeho záchranu. Veľryba vyvolávala údiv. Také čosi sa predsa nevidí každý deň. Všetci o nej hovorili, debatovalo sa o nej v autobusoch

i v novinových stánkoch. Psy na pláži, ktoré majitelia držali na vôdzkach, v piesku chvostmi vymietli polkruhové stopy. Niektoré z nich sa naježili. Môžeme len hádať, ako asi vnímali veľrybu. Či ako predátora, korisť, alebo ako vzdialeného príbuzného. Isté bolo, že ju chceli preskúmať zblízka. Pri západe slnka si ľudia podávali vyprázanú tresku s hranolčkami zabalenú v mastnom papieri. Miestni plavčíci porozdávali mikiny na zips. Ochránári, ktorí sa držali ďalej od davu, sa napokon uvoľnili a vysvetľovali prítomným fyziológiu veľrýb.

„Veľryby sú cicavce,“ začali, „podobne ako my.“ Toto zistenie prekvapilo ľudí, ktorí boli zvyknutí vnímať všetky morské živočíchy ako ryby. Zarazene zdvihli obočie a potom prikývli. Cetacea je latinský názov pre rad veľrybotvarých cicavcov. Pomenovanie pochádza z gréckeho slova *ketos*, ktoré prešlo do latinčiny ako *cetus* a označuje veľké morské zviera. Tento rad zahŕňa veľryby, delfíny i sviňuchy. „Veľryby majú hrubú podkožnú vrstvu tuku, ktorá sa nazýva veľrybí tuk,“ vysvetlil muž v kaki oblečení a zopol ruky. Snažila som sa predstaviť si, ako asi vyzerá veľrybí tuk, ale napadol mi len dezert z agaru, ktorý sa predáva v kórejských supermarketoch. Je priehľadný, vysokokalorický a má veľmi zvláštnu konzistenciu. Hoci v oceáne veľrybí tuk izoluje a vďaka nemu má zviera stálu vnútornú teplotu, na súši ho táto podkožná vrstva zadusí.

„Problémom tejto veľryby nie je podchladenie, ale pravý opak,“ vysvetlil ochranár. Hoci my sme sa chveli od zimy, veľryba sa len niekoľko metrov od nás doslova zažíva varila vo vlastnom tele.

V tú noc niektorí zaspali ľahkým spánkom na dunách. Uložili sme sa na zem a na bielom piesku sme vyzerali ako otázniky a čiarky. Naše myšlienky stále blúdili k veľrybe, ktorá z času na čas zafučala v piesčitej priehlbine a potom znovu upadla do svojich hmlistých halucinácií. Skoro ráno prišli surfisti. Stáli vo vlnách, ktoré skúšali ich rovnováhu, a prizerali sa. Vstala som a z líca, pleca a zo stehna som si zotrela vrstvu ligotavého piesku. Plávali vo vode zaliatej mesačnou žiarou aj žraloky?

Ťažko povedať. Usúdili sme, že veľryba je na pláži príliš vysoko, aby na ňu nejaký žralok dosiahol.

Okolo sa rozlievalo oranžové svetlo a všetko vyzeralo zvláštne a detailne. V piesku boli odtlačky a listy rastlín pripomínali nože. Bolo chladno. Po chrbtoch nám behal mráz.

Kým úplne vyšlo slnko, pri veľrybe sa zjavilo to, čo malo zostať v jej vnútri. Tráviaci orgán bol nariasený a v morskej pene vyzeral modrasto. Oči vo veľkosti biliardových gúľ malo zvieru vpadnuté a namáhavo dýchalo. Žraloky asi zmizli v hmle a zrejme si odovzdávali klebety o veľrybe. Pri brehu nebola nijaká krv, no ľudia sa aj tak radšej držali ďalej od vody. Plytké vlny prichádzali jedna za druhou a vyhladili piesok. Vzala som do dlane obyčajnú mušľu, ktorá potom zaprášená ležala na rímse v mojej izbe, až kým som ju niekde nestratila. Vytvorili sme kordón. Čajky sa zniesli dole a vydobávali do chrbta veľryby svoje vtáčie hieroglyfy, nápisy, ktoré boli čitateľné len pre ďalšie čajky na oblohe. Aj ony sa spustili strmhlav nadol a prehĺbili rany. Pri každom ťobnutí sa veľryba mykla. Ešte bola pri zmysloch.

Sledovala som vtáky a bola som čoraz rozrušenejšia, a tak som sa rozhodla trochu to rozchodiť. Obďaleč čupel jeden z ochránarov. Územčistý chlapík so športovými slnečnými okuliarmi a zaťatými zubami. Vysvetlil mi, že centrálna nervová sústava veľryby je taká veľká a zložitá, že nie je možné vykonať eutanáziu podobne ako pri krave či starom koňovi. Keby dostala výboj do mozgu, srdcu by trvalo príliš dlho, kým by to zaregistrovalo. Naopak, šok pre srdce by zase neznamenal okamžitú smrť pre mozog. Keby sa rozhodli nechať ju vykrvácať a preťať jej tepny, mohlo by to trvať veľa hodín. Možno dokonca celý deň. Pláž by zároveň zaliala krv, a to doslova.

Pri rozhovore s ochranárom som začala telo veľryby vnímať ako nejaké miesto, kde sa zomieranie odohráva na viacerých

úrovniach s rozdielnym trvaním. Toto zviera žije naplno a neuhynie okamžite. Odíde po častiach. Smrť vráskavca nie je celková. Je to vlastne smrť podobná čínskemu spôsobu popravy, ktorý sa nazýva aj smrť tisícich rezov. Na tvári vráskavca — ak vôbec možno povedať, že jeho oči na bokoch obrovskej hlavy, nozdry a čelo tvoria nejakú tvár — nebolo badať známky agónie, nijaké grimasy ani úšklabky. Zviera ani nerevalo od bolesti. Ľudia na brehu to vnímali ako dôstojný stoicizmus, no nám je známe len ľudské prežívanie bolesti. Pomaly mi dochádzalo, že keďže telo veľryby je prispôsobené životu v oceáne a dosahuje také ohromné rozmery, trpí svojším spôsobom. Trpí tak, ako mu to umožňujú jeho zmysly, o ktorých som vtedy vedela len málo.

Ochranár mi povedal, že ak budeme chcieť zvieraťu pomôcť, neskôr možno zostane len jedna možnosť: obviazať ho dynamitom. Lenže následné upratovanie zvyškov, ktoré by muselo byť veľmi dôkladné, keďže veľryba sa vyplavila na oblúbenej verejnej pláži, by bolo drahé. Aké drahé? Neskôr som si to vyhľadala. Odstránenie ostatkov iného vráskavca, ktorý sa po čase vyplavil neďaleko, stálo 188-tisíc austrálskych dolárov. Biologické kontaminanty museli povyberať z piesku a spáliť. Drôty, reťaze, pásy zo žeriava a celtovinu, ktoré zakúpili, aby mohli prepraviť uhynutú veľrybu, museli potom vyhodiť. Miestne zastupiteľstvo a štátne ministerstvo rybolovu sa hádali, kto má uhradiť účet. Ich právomoci sa vzťahujú na odlišné druhy kalamít. „Keďže je to cicavec a nie ryba, tvrdia, že to nie je v ich kompetencii,“ povedal starosta.

S ochranárom sme sa dívali na horizont a more nám obmývalo topánky. Potom sme sa vybrali k jeho dodávke. Chcel mi ukázať posledný možný nástroj spásy, ktorý má v rukáve. Injekciu.

„Volá sa to zelený sen,“ vysvetlil.

Ihla mala takmer 30 centimetrov a hrubá bola asi ako anténa na aute. Gumená hadička viedla do nádoby s pumpou. Celý prístroj pripomínal zariadenie, ktoré sa používa na herbicídny postrek rastlín. Krikľavozelená kvapalina v plastovej nádobe sa

rozvírila. Tá farba mi pripomínala prípravok na riad alebo sliz. Ochránár uvažoval nad tým, že tento spôsob by mohol fungovať, keďže je to len ročné mláďa. Posledné, čo nám chýba k šťastiu, je podať zlú dávku.

Ak by na usmrtenie použili tento spôsob, jedovaté chemikálie by v zdochline zostali aj dlho po smrti a ohrozili by aj ostatné živočíchy, ktoré by sa do ostatkov pustili a zožrali všetko, čo sa dá obrať od kostí. Či už by to boli pichľavé a rôsolovité drobné tvory, ktoré lozia po piesku, alebo voľne žijúce nekrofágy, ktoré sa prikradnú z blízkyh parkov. V jednom zaznamenanom prípade pes (austrálsky ovčiak) upadol do kómy po tom, čo vykopal a zožral kúsok veľrybieho tuku z veľryby, ktorú usmrtili pred 23 dňami. Podaný barbiturát v smrtiacej injekcii bol taký silný, že nevyprchal ani po takom dlhom čase.

Poučila som sa z toho. To, čo sa nám môže inštinktívne zdať ako prejav súcitu k jednej bytosti, sa môže ukázať ako jed pre menšie organizmy, ktoré zostanú na pláži, keď odídeme.

Ochránár mi na chvíľu dovolil podržať si zelený sen. Tá hrôzostrašná pomôcka bola ťažšia, než vyzerala. Zamyslela som sa nad tým, či to je sen. Predstavila som si mnohé žily a tepny zvierata. Keby sme ich rozprestrel, vinuli by sa po pláži v dĺžke niekoľko stoviek metrov. V diaľke by sa zužovali do kapilár ako pásik z rozbitého teplomera.

„Rozhodujete o tom vy?“ spýtala som sa ho. Domnievala som sa, že možno by bolo lepšie použiť zbraň. Počula som totiž, že na základe istých pravidiel je oprávnený vystreliť na trpiacu veľrybu, ktorá sa nemôže pohnúť a je ako auto bez kolies na zdviháku.

Ochránár položil dlaň na piesok a prsty rozprestrel, takže jeho ruka vyzerala ako krab. Mlčal. Zoslabnutá veľryba nadvihla chvost a zase ho spustila.

Chcela som vedieť, čo sa stane potom, ako presne to bude vyzeráť. Ochránár si vzdychol. Opísal, ako zdochlinu pozbierajú

dva bagre. Túto metódu nazývajú vyťahnúť a zviazať. Veľrybu rozpíliť napoly, potom ju rozštvrtia a odvezú na skládku Tamala Park vo štvrti Mindarie v Perth, kde sa bude rozkladať. Predstavila som si veľrybu pohodenú medzi odpadom z domácnosti a nefunkčnou bielou technikou. Jej obrátená lebka bude plná odpadkov. Veľryba v rozklade vyprodukuje ešte viac tepla. Kostí sa jej spália a orgány sčernejú, keďže vnútornosti má pevne prepojené. Keď nikto telo neprereže, môže vybuchnúť. Predtým sa to už stalo. Plyny vyplnia dutiny v zdochline a tlačia na tuk. Boja sa miestne úrady, že keď zvyšky veľryby odtiahnu do mora, priláka to žraloky líščie a kladivohlavé z hlbín a začnú sa vyskytovať na miestach, kam sa po čase vrátia aj plavci? Nedokázala som pochopiť, prečo je to zviera odsúdené na smetisko, aj keď mu napokon nepodajú smrtiacu injekciu.

„Táto veľryba je podvyživená,“ odpovedal ochranár na otázku, ktorú mu zrejme kladú často. „Nevieme, prečo uviazla na pláži. Možno je chorá, možno ju matka ako mláďa nekrmila dostatočne. Možno zožrala niečo, čo nemala, alebo má parazity. Prípadne je príliš unavená a chorá, aby prežila.“ Očistil si okuliare od slaných škvŕn. Vrásky okolo jeho očí prezrádzali únavu. „Kosatky dravé často odvrhnú slabé jedince,“ pokračoval.

V tej chvíli bola najväčším problémom, ktorý veľrybu zabíjal od okamihu, keď sa vyplavila, gravitácia. Ochránár mi povedal, aby som si ju predstavila ako pod röntgenom. Upozornil ma, že najťažšie kosti sú navrchu. Veľké mohutné stavce a rebrá sú najhrubšie práve v časti, kde sa pripájajú na chrbticu. Veľrybe v oceáne táto stavba tela nespôsobuje nijaký problém a je schopná plávať. Dokonca sa dokáže ponoriť hlboko a zniesť veľký tlak. Rozloženie váhy jej v tom nebráni. Na súši však najväčšie kosti vyvíjajú tlak na mäkký spodok zvierata a spôsobujú pomliaždeniny, ktoré nevidíme. „Hrudná stena sa prepadne,“ začal ochranár, ale zmĺkol a nedokončil myšlienku. Veľrybu, ktorá zostala vo svojom veľkom tele uväznená na zlej strane sveta, ktorý pozná,

poľkali kúsky morskej peny. Okrem toho ochranár na túto tému povedal: „Niektorí moji kolegovia tvrdia, že odvrhnutá veľryba uviaznutá na súši sa nemá vracaa do mora.“

Moja mama Leanne vyrástla v meste na juhozápadnom pobreží Austrálie, kde bolo súčasťou miestneho folklóru, že na pláži masovo uviazli menšie druhy veľrýb. Mali sme veľa strýcov a teta a často sme s nimi trávili prázdniny na bielych plážach pod zamračenou oblohou, kde mama vyrástla. Boli to miesta známe tým, že tu uviazli grindy dlhoplutvé i krátkoplutvé. Asi 150 takýchto jedincov sa vyplavilo v Hamelinovom zálive začiatkom roku 2018 a všetky okrem šiestich uhynuli. Videla som tie veľryby, ktoré dosahovali asi polovičnú veľkosť vráskavcov dlhoplutvých. Na videách, ktoré nám sesternica poslala do skupinového rodinného četu, sa niektoré metali, no iné sa nehýbali a zdalo sa, že ich premohlo zúfalstvo. Boli to videá bez zvuku. Veľryby na nich boli také malé, že dvanásť by sa mi zmestilo do dlane. Ich tmavé telá pripomínali atramentové odtlačky prstov v trestnom registri.

Grindy sa po anglicky nazývajú *pilot whale*, lebo húf vraj vedie jedna hlavná veľryba — pilot. Nikdy to však nebolo dokázané. Predpokladá sa, že sa presúvajú z miesta na miesto, nemigrujú podľa ročného obdobia podobne ako iné druhy. Nikto nevie, prečo je pre ne typické uviaznuť práve na tomto pobreží. V rovnakom regióne uviazlo v roku 2009 na brehu 80 grínd. Niekoľko z nich naložili pomocou vlhkých plachiet a popruhov a previezli do susedného zálivu v nádeji, že ich nasmerujú naspäť na ich morské trasy. Aspoň tretina z nich sa však rýchlo vrátila na pláž a uhynula. Najhrozivejšie čísla sa týkajú udalosti z roku 1996. Vtedy na plytčine uviazlo 320 grínd. Viac ako 80 percent prežilo, lebo pri prílive ich skupina dobrovoľníkov rýchlo zatlačila naspäť do mora.

Taký obrovský počet: tristodvadsať veľrýb. Takúto udalosť možno vnímať len ako obeť alebo niečo zlovestné. Možno dokonca

ako nejakú dávnu, takmer zabudnutú kliatbu, ktorá postihuje ďalšie generácie. Pri pohľade na grindy si človek spomenie na renesančné fresky o skaze sveta. Pád človeka.

Prečo to veľryby robia? Zdá sa, že v tom nie je nijaký zmysel. Nevieme, čo predchádza tomu, že také množstvo veľrýb uviazne na plytčine na juhozápadnom pobreží. V niektorých rokoch sa to stáva, v iných nie. Množstvo zvierat uhynulo bezprostredne po tom, čo sa vynorilo z oceánu, iné opakovane vyplávali na breh, akoby sa rozhodli odovzdať do rúk osudu. Ďalšie sa na plytčine rýchlo otočili a odhodlane sa vrátili do oceánu. Biológovia nepoznajú viditeľný rozdiel medzi veľrybami, ktoré sa rozhodli prežiť, a tými, ktoré sa vzdali a uhynuli.

Pod čoraz jasnejšou oblohou na pobreží Perthu ľudia pózovali pred veľrybou na brehu a fotili sa. Mama natiahla gumičku klobúčika pod dvojité bradu svojho nahnevaného dieťaťa. „Natri mi krk,“ povedalo dievča svojej kamarátke, ktorá si práve rozotierala stekajúci opaľovací krém po stehne. Z dún zišlo niekoľko tínedžerov s vencom zo spletenej morskej trávy a ružových kosmatcovníkov a navrhli, aby sme ho dali veľrybe na čelo.

Okolostojaci si vymýšľali vlastné teórie, prečo tento mladý vráskavec dlhoplutvý uviazol na brehu. Nežiaril náhodou nad ostrovom Rottnešt minulý týždeň horiaci meteorit? Jeho trosky sa vraj roztrúsili po regióne Goldfields. Podľa mnohých zdrojov za uviaznutie veľrýb na pláži môžu meteority a kométy, lenže málokto dokáže vysvetliť prečo. Keď padá hviezda, zvieratá si možno popletú deň s nocou alebo ich zmetie zmena polohy hviezd a zle odhadnú vzdialenosť od brehu. Lenže čo sa dialo v mori? Počasie bolo nesporne po celý čas zvláštne, však? Brat jednej ženy, vraj seriózny chlapík, poznamenal čosi o tajných námorných operáciách blízko pobrežia. Vojskové sonary vystrašili veľryby. Nie, ich vplyv bol fyzický. Keď ich zasiahne infrazvuk, veľryby krvácajú z uší. (Uši vráskavca? Nikto na pláži nevedel určiť, kde sa nachádzajú.) Nieкто utrúsil

nevrľú poznámku o lovcoch veľrýb v Japonsku, kde tieto tvory ešte aj v súčasnosti lovia a kde ľudia ignorujú fakt, že si zaslúžia ochranu. Každý rok zabijú tisícky, naozaj tisícky veľrýb mimo zraku verejnosti. Ktosi sa nahlas zamyslel nad tým, že mohlo byť narušené materské puto. Vráskavce totiž trávajú leto na miestach, kde je povolený lov, a tak mohli lovci zabiť matku a mláďa sa mohlo stratiť. (Dvaja turisti sa zhodli, že to nemôže byť pravda, lebo Japonci sa zameriavajú na menšie druhy veľrýb.) Navyše neobjavujú sa vráskavce aj v starých príbehoch austrálskych aborigénov? O ročné mláďa v takejto situácii by sa určite zaujímali staršínovia. To, čo sa dialo, bolo nezvyčajné. Bolo to ako zlé znamenie pre celý región.

Nedôverovala som týmto špekuláciám, hoci aj mňa veľryba obďaleč znepokojovala a mala som v zásobe niekoľko dohadov. Boli to však len konšpiračné teórie. Tieto úprimné tvrdenia boli založené na predpoklade, že akási hlbšia logika prekoná krehkú vedeckú autoritu a ochranárov dozor nad veľrybou. Oficiálne závery nedokázali hypotézu o tejto udalosti k spokojnosti davu. Ten veril len dohadom, ktoré sa nedali overiť, a vymysleným príbehom. Akoby sama veľryba, ktorej prítomnosť bola citeľná, svedčila o dosiaľ nepochopenej rovine reality. Alebo aspoň sa to zdalo, až kým slnko nedosiahlo vrchol.

Každých zopár minút veľryba ťažko vydýchla prúd vzduchu, ktorému akoby stáli v ceste neviditeľné prekážky. Ten zvuk nás doslova zabolal. Ľudia to cítili vo vlastných hrudiach. Niekoľko rodín sa odvrátilo. Surfisti si klakli, či už ako stráž, alebo od hanby. Napoly vyzlečené neoprénové kombinézy odhaľovali tetovania s frázami a súhvezdiami typickými pre daný región. Ich vlhké vlasy na temenách vyzerali ako prútie. Jedna opálená žena vystúpila z davu a vykročila do vody so zvädnutým vencom v rukách nad hlavou. Spievala jasným hlasom. Až trom ochranárom sa podarilo odtiahnuť ju preč od veľryby, pričom sa bránila a kopala. Povedala, že na to mala duchovné dôvody. Vraj

má schopnosti. Jej hnev nebol dôstojný. Priam ním prekypovala. Premočený veniec sa jej nepodarilo položiť veľrybe na hlavu.

Hoci vtedy som sa zdráhala spojiť skon veľryby s nejakými kozmickými alebo diabolskými príčinami, vysvetlenia, ktoré zazneli z davu, mi začali pripadať dôležité. Zdalo sa mi celkom výstižné, že také obrovské a tajomné stvorenie, akým je veľryba, môžu ovplyvniť rovnako záhadné sily. Lepšie povedané, zdalo sa mi to primerané. Stáli sme pred vráskavcom, ktorého príchod bol priam nadpozemský. Kto z nás by sa dobrovoľne zriekol myšlienky, že v mori existujú nejaké ohromné záhadné sily? Vráskavec uhynul skôr, než nadišiel jeho čas, a tak nám poskytol, hoci bez akýchkoľvek slov, nepriamy dôkaz o existencii fenoménov mimo nášho obzoru. Keď som si však neskôr na internete hľadala príčiny úhynu veľrýb, na prvom mieste neboli nijaké nevysvetliteľné javy, nijaké hviezdy či barbarské úmysly lovcov. Nenašla som nič nezvyčajné. Nič tajomné. Namiesto toho som si prečítala zoznam bežných dôvodov: prehliadané zvyšky a trosky či kopy obyčajných zabudnutých predmetov, pestrých ako obsah priechinka nevyžiadanej pošty.

Vtedy som sa dozvedela o vorvaňovi tuponosom, ktorého vyplavilo na španielskom pobreží so skleníkom v bruchu. Áno, s celým skleníkom. V splasnutom skleníku z firmy v Almeríi, ktorá sa zaoberá hydroponickým pestovaním, sa našla celtovina, hadice, laná, kvetináče, rozprašovač a kúsky syntetickej vrecoviny. Pestovali sa v ňom mimosezónne paradajky určené na export do Británie. Silný vietor zrejme strhol konštrukciu a odviaľ ju do oceánu. Zápavy a búrky v tomto regióne, kde sa pestuje väčšina európskej zeleniny a ovocia, a preto je známy ako šalátová misa Európy, čoraz väčšmi naberajú na sile. V žalúdku zvieraťa sa však našli aj ďalšie nestráviteľné predmety. Alarmujúce je, že šlo najmä o veci využívané vo voľnom čase

a na zvýšenie pohodlia. Okrem skleníka veľryba prehltla kúsok matracu, niekoľko vešiakov, plastovú nádobu do umývačky riadu a téglik od zmrzliny. Napadlo mi, že tieto veci pripomínajú príbehy ľudí, ktorí prežili v útrobach veľryby. Akoby to bola nejaká komnata zariadená pre proroka či stroskotanca. Staré podobenstvo, ktoré pozná každý. Lenže v ňom sú podobné stopy považované za dôkaz života a v tomto prípade je to smetisko, ktoré bolo príčinou smrti. Z tohto uhla pohľadu začínajú byť produkty domácej spotreby nebezpečné. Predmety z domácnosti sú pre nás také všedné, že si neuvedomujeme, akú hrozbu predstavujú, keď ich prestaneme používať. Vyhodené rybárske potreby — voľne unášané siete, dlhé lovné šnúry, pasce na ryby a ustricové lavice — sa už dlho považujú za hrozbu pre morské živočíchy, ale kto by bol povedal, že veľryby môžu zožrať kusy posteľnej bielizne alebo kuchynského riadu?

Čítala som ďalej a pochopila som, že takéto nebezpečné prekážky sa v moriach rozšírili na začiatku 21. storočia a ich súčasťou sa stal aj spotrebný tovar a odpad z pevninského poľnohospodárstva v rozmanitých formách. Až skúmanie veľrýb odhalilo ich rozsah. Veľryby dobre izoluje ich hrubá vrstva tuku, a tak priťahujú škodlivé látky rozpustné v tukoch. Tuky potom absorbujú molekuly ťažkých kovov a anorganické zlúčeniny, ktoré nájdeme v pesticídoch, hnojivách a iných znečisťujúcich látkach v dnešných moriach. Telo veľryby je pre tieto chemikálie ako lupa, lebo tieto zvieratá žijú dlho a podobne ako v iných živočíchoch aj v nich sa hromadia toxíny z organizmov, ktoré skonzumujú. Veľrybám chýba aj kľúčový gén, ktorý pri živočíchoch na súši funguje podobne ako antioxidant na neutralizáciu nízkej koncentrácie organofosfátu z ornej pôdy a z tkanív živočíchov. Veľryby na rozdiel od niektorých morských vtákov nedokážu presunúť túto chemickú záťaž do peria, ktoré by im vypadlo. Keď sú vystavené týmto látkam, napokon sú ešte znečistenejšie ako ich prostredie. My však znečistenie vnímame úplne inak. V našich

predstavách sa týka len krajiny alebo ovzdušia, v ktorom sa zvieratá pohybujú. Samotné tvory nám nepripadajú také zhubné ako ich prostredie. Lenže ak vnímame živočíchy ako znečistenie, je to čosi celkom nové a zároveň znepokojujúce.

Zistilo sa, že bieluhy žltobiele v Kanade majú v sebe toľko škodlivín, že po smrti sa s nimi zaobchádza ako s toxickým odpadom určeným na likvidáciu. Podľa vedcov sú najtoxickjším druhom kosatky dravé, ktoré žijú v Pugetovom zálive v štáte Washington. Hviezdice na tomto mieste v súčasnosti postihuje choroba, pri ktorej im odpadnú ramená („v niektorých lokalitách dokonca úplne vyhynuli“). Obyvateľom ruskej Čukotky robia starosti smradľavé veľryby. Keď veľrybovce sivé, ktoré ulovili počas tradičného lovu, porciovali, nepríjemne zapáchali. Mäso navyše spôsobilo znečistenie u ľudí, ktorí ho skonzumovali. S najväčšou pravdepodobnosťou bol na vine biotoxín. Tieto veľrybovce sivé ulovené blízko Beringovho prielivu zjavne začali požírať morské riasy a rozkladajúce sa ryby z morského dna. Dôvodom bolo zrejme to, že ich bežná potrava mizne. Sú ňou rôznonôžky, čiže kôrovce vo veľkosti čmeliaka rozptýlené v celej dĺžke vodného stĺpca. (Niektorí vedci však poukázali aj na znečistenie pochádzajúce z vrtov a tankerov na aljašských ropných poliach ako možný zdroj chemikálií v zapáchajúcom veľrybom mäse.) „Zapáchalo to ako u lekára, ako jód,“ vyhlásil zástupca komisára pre Medzinárodnú veľrybársku komisiu (IWC). „Asi ako keď vojdete do lekárne, len to je, samozrejme, ešte silnejšie.“

Nie všetky priemyselné látky v telách veľrýb boli agrochemikálie z vody a z potravy. Keďže veľryby dýchajú vzduch, vdychujú aj karcinogény vrátane kadmia, chrómu a niklu, ktoré do ovzdušia vypúšťajú svetové rafinérie a chrómovacie závody. Najväčšie veľryby majú zároveň najväčšie pľúca na Zemi a najhlbší nádych na svete. Niekedy dokážu zadržať dych na rekordný čas — viac ako dve hodiny. Bohaté množstvo kyslíka, na ktoré má vplyv tlak pod vodou, prenikne z dýchacej sústavy a oksyličí svaly. Vtedy sú